

SZIGETVÁRI ZRÍNYI MIKLÓS

BESSENYEI JÓZSEF

Miskolci Egyetem, dékán

Magyar Középkori, Kora Újkori

és a Történelem Segédtudományai Tanszék

A Zrínyiek egy nevezetes, igen előkelő horvát főnemesi családból, a Subiic nemzetségből származtak, birtokaik Horvátország belsejében, a boszniai határhoz közel feküdtek. Ezek közül a legnevezetesebb az Unna folyó melletti Zrin vára, amelyet Nagy Lajos királytól nyertek adományul 1347-ben, s amely után Zrínyieknek kezdték nevezni magukat. Mivel e birtokok már a XV. század elejétől az oszmán terjeszkedés irányába estek, a Zrínyieknek mind gyakrabban kellett harcbaszállniuk a félelmetes hódítókkal. A küzdelem nehéz volt, s néha reménytelennek is látszott. Hősünk atyja, Zrínyi Miklós ezért jó kapcsolatok kialakítására törekedett a szomszédos pasákkal, néha még a portyázó török csapatokat is átengedte birtokain, hogy azok inkább valamelyik szomszédját, s ne az ő területeit pusztítsák.

Ilyen viszonyok közepette látta meg a napvilágot a XVI. századi magyar történelem egyik legnagyobb hőse, valószínűleg 1508-ban, atyja valamelyik várában. Gyermekéveiről, neveltetéséről nem maradt fenn forrás, de joggal föltételezhető, hogy – a többi főúri ifjúhoz hasonlóan – valamelyik előkelő rokona, jelesül anyai nagybátyja, Korbáviai János, vagy a nagyhírű törökverő bán, Keglevich Péter udvarában tanulta a fegyverforgatás és vitézi élet fortélyait. Tény, hogy a fiatal főúr 1527-ben már Korbáviai János hadában küzdött a török ellen, s 1529-ben Bécs védelmében is vitézül harcolt. Ezt a tettet Ausztria derék lakói nem felejtették el, s egyáltalán nem véletlen, hogy a XIX. században kibontakozó osztrák birodalmi hőskultusz egyik magyar szereplője éppen Zrínyi lett. Ám hiába küzdött vitézül az ifjú Zrínyi, az Oszmán Birodalom katonáit ezekben az években nem lehetett föltartóztatni, s I. Szulejmán szultán 1532. évi hadjárata során annak hadai a Zrínyi-birtokok nagy részét földülták. Bizonyára ekkor érlelődött meg az ifjúban az a meggyőződés, hogy a törököt ajándékokkal, kedvezményekkel és visszatartani nem lehet, terjeszkedését csak katonai erővel lehet meggátolni. Választani csak a teljes behódolás, vagy a végsőig folytatott ellenállás között lehet. E fölismerés

jegyében Miklós és testvére, János – atyjuk 1534. március 13-án bekövetkezett halála után – új utak indultak el. Az atya a Mohács utáni kettős királyválasztáskor a törökkel szövethető Szapolyai János oldalára állt, de a fiúk szembefordultak ezzel, és Habsburg Ferdinánd pártját erősítették, mert harcaikban tőle vártak segítséget. Ez egyben azt jelentette, hogy miután átvették birtokaikat, felmondták a töröknek fizetett adót, s hamarosan betörték csapataikkal a török által meghódított Boszniába. Harcukban Ferdinánd krajnai főkapitánya, Johann Katzianer állt mellettük, sőt a katonai szövetség barátsággá mélyült, s testvérré fogadták egymást.

A török elleni küzdelem mellett ekkor a belső háború – az egymás birtokaiért folytatott zsákmányszerző harc – is súlyos viszályokkal járt, és rontotta, gyöngítette az országot. A Zrínyiek sem voltak mentesek a más birtokának megkaparintása utáni vágtyól: a belső háborúk kíméletlen résztvevői voltak. Harcot folytattak többek között a magyarországi János-rend központja, a vránai perjelség megszerzéséért. A perjelség birtokait Zrínyi Miklós zálogba vette Tahy Jánostól, aki rövidesen kegyvesztett lett I. Ferdinánd király előtt. Az új helyzetben Zrínyi nem bocsátotta vissza javait, ám a gazdag perjelségre a korszak másik nagy birtokszerzője, enyingi Török Bálint is szemet vetett, s elérte, hogy a király őt nevezze ki a perjelség kormányzójának. Török Bálintnak e gazdag adomány rendkívül kedvező volt, mivel a János-rend dunántúli birtokai közel feküdtek az övéihez, és így helyzetét igen megerősítették. Török Bálint ezután arra törekedett, hogy a birtokokat visszaváltsa Zrínyitől, akinek azonban esze ágában sem volt azokról lemondani. Török erre 1534 őszén fegyverrel foglalta el a perjelséghez tartozó egyik birtokot, a Szigetvár közelében fekvő Csurgót. Ferdinánd király 1535 júniusában újra megerősítette Török Bálintot és utódait a vránai kormányzóság tisztében, ám a Zrínyi-család továbbra is következetesen megtagadta a birtokok átadását. Ezért 1535. július 26-án kelt levelében a király ismét ígéretet tett arra, hogy Török Bálint lesz a vránai perjelség kormányzója, a perjelségnek Zrínyi Jánosnál és Miklósnál zálogban levő javait visszaválthatja, és azokat sem a király, sem utódai nem veszik tőle vissza; továbbá a vránai perjelséget Bálint fiának, Török Jánosnak adományozta, azzal a föltétellel, hogy ha nagykorú lesz, tartozik a rendbe belépni. Ám a Zrínyiek erre sem adták ki a kezükből a szóban forgó birtokokat.

Ezek után a Török- és a Zrínyi-család viszálya az országos politikába is bevonult, mivel a Zrínyiek érdekeiért Horvátország rendjei is szót emeltek, és gyűlésükben föliratot intéztek a királyhoz Török Bálint ellen,

majd az ügyet a november végén megnyílt pozsonyi országgyűlésen is megtárgyalták. Ferdinánd ott a rendek előterjesztésére adott válaszában megígérte, azon lesz, hogy a viszályt elsimítsa – vagyis a halogatás taktikáját választotta: föltehetőleg nem akart kiélezett helyzetbe kerülni a két család közül egyikkel sem, hiszen mindketten az ő pártjához tartoztak. A perjelségért folyó per megkezdését is egyre halogatta, így az 1536. január 6-án kiadott perhalasztó oklevele szerint pünkösdre tett esemény meghiúsult – sőt Ferdinánd oklevele tulajdonképpen mindenféle peres eljárás lefolytatását megakadályozta. A birtokok így végleg a Zrínyi-család kezén maradtak. Török Bálint nemsokára el is fordult a Habsburg-párttól, amiben közrejátszott a vránai perjelséggel kapcsolatos csalódása.

I. Ferdinánd király ekkor, hogy horvátországi pártját megerősítse, egy törökellenes hadjárat szervezésébe fogott, amelynek vezetésével Johann Katzianert bízta meg. A huszonöt ezres lélekszámú seregben ott volt Zrínyi Miklós is, ám a nagy reménységgel indított hadjárat 1537. október 9-én a szlavóniai Gorjánál megsemmisítő vereséget szenvedett. A vesztes csatából a fővezér Katzianer – a tábornok sorsára hagyva – elmenekült. Menlevelet kapott ugyan, Bécsben mégis fogságba vetették, hogy tisztázza magát. Katzianer a fogságból megszökött és horvátországi birtokaira menekült, ahol ekkor kapcsolatba lépett vele Török Bálint, hogy egyeztessék elképzeléseiket. Nem volt nehéz rávennie a fejét féltő Katzianert, hogy forduljon Ferdinánd király ellen, és képességeit valamint kapcsolatait kamatoztassa az ellenpárt, a „jánosisták” – Szapolyai – pártján.

A Ferdinánd-párti horvát urak a vereség után úgy látták, hogy a Habsburg-birodalomtól ez idő szerint nem várhatnak komoly segítséget a török ellen. Kihasználva pillanatnyi kétségbeesésüket, Katzianer azzal bízta őket, hogy a török megkíméli e területet, ha az Oszmán Birodalommal szövetséges Szapolyai pártjára állnak. Számos horvátországi uraság csatlakozott hozzá, ami jelentős térnyerést jelentett János királynak. Hogy a Zrínyiek jóindulatát is megnyerje, a János-párti Török Bálint visszaadta nekik a vránai perjelség elragadott két birtokát, Csurgót és Szentlőrincet. Katzianer hadat gyűjtött Ferdinánd ellen, Török Bálint pedig elérkezettnek látta az időt, hogy I. János királynak a mozgalomról beszámoljon. Elkísérte Szapolyai udvarába Katzianert, aki ott megígérte a királynak, hogy egész Magyarországot meghódítja neki. De János király nem hallgatott rá, hiszen ekkor már küszöbön állt a békekötés a két uralkodó között. Ezután Katzianer közvetlenül a törökhöz fordult segítségért magán-hadjáratához. Ez a tett I. Ferdinánd királyt is a végső eszköz igénybevételére

sarkallta, s akaratának végrehajtói a Zrínyi-testvérek, János és Miklós lettek, akik a megfelelő királyi jutalom ellenében 1539 májusában elveszejtették Katzianert.

Sokan, különösen a Szapolyai-pártiak közül elítélték ezt az akciót. Forgách Ferenc, a kitűnő humanista történétíró az akció körülményeit így festi le: Zrínyi „Katzianert tulajdon törével szúrta le – kihúzván hüvelyéből, mintha meg akarná nézni – a nála levő rengeteg pénz miatt, megsértvén az asztal jogát, megszenteltségtelenítvén a vendéglátás isteneit. Ez a tette nagyon is jellemző volt rá, mert kegyetlensége és kapzsisága miatt – különösen gyenge uralkodó alatt, akitől nyugodtan vétkezhetett – bármely bűnre készen állott”. Bármennyire is visszatetsző lehetett maga a gyilkosság, a Zrínyieknek nem volt más választásuk. Hiszen Katzianer egész Horvátországot török uralom alá juttatta volna! Így, viszont halála után mozgalma elenyészett, Horvátország, s benne a Zrínyiek várai pedig megmenekültek. I.Ferdinánd király hálája nem maradt el, még ebben az évben birtokukba adta a vránai perjelség javait, s 1540 októberében utasítást adott, hogy a Zrínyiek – hasonlóképpen a Frangepán és a Blagay gróf urakhoz – négyszáz lovasra kapjanak a királytól fizetést. Ezzel a Zrínyi-testvérek a horvát arisztokrácia első vonalába emelkedtek, s immár megnövekedett tekintéllyel kapcsolódtak be a horvát előkelők hatalmi harcaiba. Elsősorban a zágrábi püspök és a Blagay család birtokai ellen intéztek támadásokat, s egy ilyen csetepatéban, 1541 tavaszán, Zrínyi János életét veszítette.

Testvére halála után a család birtokainak egyetlen tulajdonosa Zrínyi Miklós lett. Nem jutott ideje azonban arra, hogy birtokaira visszavonulva élvezze megerősödöt pozícióját. Egy a korábbiaknál nagyobb jelentőségű török támadás közeledett, amelynek ismert végső eredményeként az ország fővárosa, Buda török kézre került. A tragédia fölírta a Német Birodalmat, s a következő évben nagy sereg gyűlt össze Buda visszavívására. A tehetségtelen fővezér, Brandenburgi Joachim azonban nem tudott élni a lehetőséggel, és csupán néhány kisebb hadmozdulat járt sikerrel. Ezek egyike éppen Zrínyi nevéhez fűződött, aki huszárainak élén megfutamította a pesti török őrséget. Ez a bravúros roham hívta föl Zrínyi katonai tehetségére királya figyelmét, aki 1542. december 24-én horvát banná nevezte ki.

Megnövekedett tekintélyét és hatalmát az új bán először ellenfelei meggyengítésére használta fel. A szultán fogságába esett Török Bálint birtokait, Csurgót valamint Gesztes és Pápa környékét kíméletlenül

végigdúlta, majd a Török-családot Szigetvárról is elűzte. Zrínyi 1543 nyarán megházasodott: gyámleányát, Frangepán Katalint vette nőül. Az esküvői ünnepséget rossz hír zavarta meg: a szultán ismét személyesen Magyarországra indult, s a boszniai pasa Valpó várát (amely a Dráva egy fontos átkelőjét védte) ostrom alá vette. Zrínyi azonnal Valpó fölmentésére akart sietni, de ehelyett Komárom védelmére rendelték. A Bécs védelmére összegyűjtött sereg tagjaként tétlenül kellett végignéznie Valpó, Siklós, Pécs, majd Esztergom és Székesfehérvár török kézre kerülését. Csak egy portyázó tatár had fölött aratott győzelemmel mutathatta meg ismét bátorságát és harckészségét.

Ezután minden évben vezetett hadat – váltakozó sikerrel – a Horvátországot pusztító török ellen. Rá kellett azonban döbbsennie, hogy saját csapatai nem elegendők az ellenség föltartóztatására; a horvát főurak és a király segítsége pedig igen kétséges. Az állandósult török nyomás, a védelem roppant költségei csödközeli helyzetet teremtettek a Habsburg-birodalomban, és így a kamara sem a báni fizetést (évi ezer forint), sem a báni haderő (600 könnyűlovas és 400 gyalogos) zsoldját nem volt képes időre előteremteni. Zrínyi a pénzügyi hiányokat saját birtokai jövedelméből igyekezett pótolni, de az erre nem volt elegendő. Ezért új birtokok szerzésére kényszerült. Először felesége családja, a Frangepánok birtokainak jó részére, huszonöt várra tette rá a kezét, egy előnyös – kicsikart – szerződéssel. Majd a muraközi hatalmas birtoktömböt foglalta el, benne Csáktornyával és Légráddal. Ezt a Hampó-Ernuszt család kihalásakor a hátramaradt özvegy apja, Keglevich Péter (Zrínyi egyik nevelője) foglalta el – törvénytelenül, hiszen azok a törvény szerint a királyra szálltak volna. Zrínyi szemet vetett a birtokokra, s a király végülis neki adományozta azokat – azzal, hogy magára vállalja visszaszerzésüket. Ez meg is történt: Zrínyi hadai 1546-ban elfoglalták Csáktornyát, s Keglevichet foglyul ejtették. A királyi adományt tetézte, hogy Keglevich – mivel Zrínyi szabadon engedte és Ferdinánd királynál közbenjárt életéért – átengedte számára Kapronca (Koprivnica) várát. Ettől kezdve a 743 portát számláló muraközi uradalom és benne a csáktornyai vár lett a Zrínyi-birtokok központja. Hősünk hasonló kétes módszerekkel tette rá kezét továbbá az Erdődy és a Széchy birtokok egy részére is. Így a horvát grófok immár magyarországi nagybirtokosokká lettek, mégpedig a Dráva és a Mura által a török betörésektől védett területen. Zrínyi Miklós az 1550-es évekre a királyi Magyarország egyik legnagyobb birtokosává vált.

A birtokszerzés időszakának a török újabb, 1552. évi hadjárata vetett véget. A főeregek elkerülték Horvátországot, a boszniai pasa portyázásai azonban sok gondot okoztak ott is. Végül, Zrínyi egyesülve a stájerországi főkapitány hadaival, Varasd közelében törbecsalta a portyázók egyik csapatát, s fölöttük fényes győzelmet aratott – megmentve ezzel Horvátország nagy részét a török dúlásától. A hadjárat után a felek fegyverszünetet kötöttek, de a portyázások tovább folytatódtak. A török portyák 1554-ben egyre mélyebben hatoltak be a keresztény területekre, s 1555 tavaszán már egészen Zágrábig jutottak. A bécsi udvar tiltotta a visszavágást, nehogy a fegyverszünet alatt megkezdett béketárgyalások abbamaradjanak. Ám a fegyverszünetet semmibevevő budai pasa 1555 augusztusában elfoglalta Kaposvárt, Korotnát és Babocsát, majd a sikeren fölbátorodva a következő évben Szigetvárt vette ostrom alá. A jól megerősített várat a vitéz Horváth Markó védte, s a nádor, Nádasdy Tamás szép, tízezres nagyságú fölmentő sereget gyűjtött, amelyhez Zrínyi is csatlakozott. A sereg elterelő hadműveletbe fogott, s Babocsa visszavételéhez kezdett. Erre a török abbahagyta Sziget ostromát s megindult Nádasdy ellen. Az összecsapás a Rinya folyó mocsarain való átkelés közben fejlődött ki. Zrínyi, nyolcszáz huszárra élén egy teljes napig feltartotta az átkelni szándékozó ellenséget. Másnap, miután az átkelés megtörtént, ismét Zrínyi volt az, aki az utóvéd parancsnokaként föltartóztatta a túlerőben lévő török sereg támadását – így ebben az ütközetben Zrínyi kétségtelenül bebizonyította, hogy az ország egyik legkiválóbb parancsnoka. Ezután a keresztények elvonultak Kanizsa irányába, Ali pasa pedig Sziget alá tért vissza. Ám miután látta, hogy a védők kijavították a falakat, föl hagyott az ostrommal.

A hadjárat azonban folytatódott. Szeptember elején a keresztény sereg erősítést kapott, s visszavette a Szigethez közeli Korotna várát, ahol az ostromot Zrínyi vitézei kezdték el. A török ezután sorsára hagyta Babocsát, s egy sor kisebb erősséget. Ám sajnálatos módon a boszniai pasa ugyanekkor elfoglalta Zrínyi több horvátországi várát, közte Kosztajnicát is. Zrínyi ekkor megparancsolta katonáinak, hogy biztosítsák a Szigetvárba élelmet és hadianyagot szállító szekereket. Horvát banként ez volt utolsó tette, az év végén lemondott az egyre terhesebbé váló tisztről.

A lemondás okai nem ismertek, közöttük bizonyára szerepet játszott Zrínyi nehéz természete és a báni haderő elégtelensége éppúgy, mint az anyagi eszközök hiánya. Bár királya elfogadta leköszönését, nem kívánta őt végképp nélkülözni, s 1557. november 23-án kinevezte tárnokmesterré. Ez a

rendi méltóságok sorában a nádor és az országbíró után következett, tényleges hatalma azonban nem volt jelentős, hiszen a pénzügyeket ekkor már a kamarák intézték. Zrínyi ezekben az években mégis egyre aktívabb résztvevője a magyar belpolitikának: tagja lett a királyi tanácsnak is. Álláspontja egyre inkább közeledett a magyar rendi ellenzékhez, hiszen családi kapcsolatai is – a horvát mellett – immár egyre erősebben a magyar arisztokráciához kötődtek. Felnőttkort megért gyermekei a Balassa, Thurzó, Forgách, Perényi családokba, tehát a magyar arisztokráciába házasodtak. Tekintélye nőtön nőtt, s barátja, Nádasdy Tamás mellett ő lett a legtekintélyesebb magyar főúr I.Ferdinánd király környezetében. A politikusi pálya azonban nem elégítette ki, ezért 1561. augusztus 22-én folyamodványt nyújtott be a Horváth Markó halálával megüresedett szigetvári kapitányság elnyeréséért. Királya 1561. október 3-án kelt iratában ki is nevezte őt erre a tisztre, és Zrínyi 1561. november 2-án már be is vonult Szigetre, hogy a Horváth Márk halála óta ott működő hadi biztosoktól átvegye a várat. Utasítása a vár állandó őrségét ezernyolcszáz főben állapította meg, s ennek megfelelően a kapitány ezerkétszáz lovasra s hatszáz gyalogosra kapta a hópénzt, amihez asztaltartásának költségei, s évi ezerkétszáz forint személyreszóló fizetés járult. A katonák zsoldjának biztosítékául a környező vármegyék királyi adójának egy része szolgált, a vár fönntartására egy sor falut rendeltek a kapitány földesurasága alá. De mivel ezeket a falvakat a szomszédos földesurak korábban sorra elragadozták, ezért Zrínyi első dolga visszaszerezésük volt. A szigeti kapitány alá tartozott több kisebb vár, így Vízvár, Berzence, Csurgó, Barcs és a jól kiépített Babocsa is, mintegy nyolcszáz katonával. Az őrségek évi zsoldja hetvenötezer forint körüli összeget tett ki. Ám ekkora bevétellel a kapitány nem rendelkezett, ezért gyakran saját zsebébe kellett nyúlnia a hiány pótlására. Igaz, a vár – fekvésénél fogva – Zrínyi saját birtokait is védelmezte.

Egyáltalán nem véletlen, hogy történelmi köztudatunkba Zrínyi mint szigetvári kapitány került be, hiszen ezen a poszton tudta kitűnő katonai képességeit immár önös céljain túlmutató módon az egész ország, sőt az egész keresztény közösség javára kamatoztatni. Kapitányként a végvárakban egyedül célravezető *aktív védelmet* gyakorolta. Már 1562 márciusában Pécs külvárosáig portyáztak huszárai, s a Dráva déli partján Monoszlónál és Szentgyörgynél leromboltak két épülő török erődítményt. A további harcoknak az vetett véget, hogy 1562. június 1-én Ferdinánd király aláírta a szultánnal nyolc évre kötött békeszerződést, amelyben évi

harmincezer arany megfizetésére is kötelezte magát. Ugyanekkor – június 2-án – elhunyt Zrínyi régi, meghitt barátja, Nádasdy Tamás nádor. Zrínyi szerette volna elnyerni a nádorságot, de ez a terve nem valósulhatott meg, éspedig I. Ferdinánd király fia, Miksa miatt. Zrínyi ugyanis Ferdinánd főherceget többre tartotta Miksánál, s egy bécsi titkos tanácskozáson, ahol az utódlás is szóba került, amellet érvelt, hogy a magyar trónt ne Miksa, hanem a tehetségesebb Ferdinánd főherceg nyerve el. Amikor 1562-ben Miksát cseh királlyá koronázták, nem volt hajlandó György nevű fiát, húsz lovassal és egy trombitással a koronázásra Prágába elküldeni, bár erre fölszólították.

I. Ferdinánd király, hogy Zrínyi jóindulatát megtartsa és a nádorság helyett kárpótolja, 1564 februárjában a dunántúli főkapitányság élére nevezte ki. Száz könnyű- és ötven nehézlovasra, továbbá száz gyalogosra kapott új tiszteben hópénzt, saját személyére pedig száz forint zsold illette meg. A szépen hangzó tisztség nagy katonai hatalommal nem járt, de Zrínyi emellett megtartotta a szigeti kapitányságot is. Magánéletében is nagy változás következett be, 1564. szeptember 21-én a Vas vármegyei Monyorókeréken újabb esküvőt tartott, második felesége a csehországi bárónő Rosenberg Éva volt. Nem kisebb birtokot, mint a gyönyörű Jindřichuv Hradecet (Neuhaus) hozta a menyasszony a házasságba. S mivel a Rosenberg család a csehországi protestánsok egyik vezetője volt, ha előbb nem is, ekkor bizonyosan teret nyertek a Zrínyi családban a hitújítás eszméi.

I. Ferdinánd király 1564. július 25-én elhunyt, utóda legidősebb fia, Miksa lett. Az említett előzmények után Miksa nem kedvelte Zrínyit, s politikai téren is ellentétbe kerültek. A trónt elfoglaló uralkodónak ugyanis döntenie kellett: ragaszkodik-e továbbra is a törökkel megkötött békéhez, vagy sem. A kérdést megvitató tanácskozásra összegyűltek véleménye megoszlott. Zrínyi a rá jellemző szenvedélyes hangnemben a béke fölmondása, a támadó háború mellett kardoskodott, hiszen, mint mondta, a béke lassú, de biztos pusztulásba vezet, s a török bár erős, híre félelmetesebb a valóságnál: egy hetven-nyolcvanezer fős sereggel legyőzhető. Az uralkodó, s vele a tanácskozók többsége azonban a béke fönntartása, a végvárok láncolatára támaszkodó védelmi stratégia mellett foglalt állást. Azóta is vitatják, melyik álláspont volt helyes: kérdéses ugyanis, hogy a Habsburg-birodalom hadereje ekkor képes lehetett-e rá, hogy a dicsősége tetőpontján álló oszmán világbirodalommal sikerrel megküzdjön. Mindenesetre a magyar politikusok nagy része ezt várta volna a Habsburg-háztól, és Zrínyi beszéde ennek a kívánságnak – magas irodalmi

szinten formába öntött – megtestesülése volt. Abban mindenképpen igazság van, hogy ha az idő még nem jött is el, az áhított célt szem előtt kellett tartani és az új uralkodónak emlékezetébe idézni.

A valóság persze ennél prózaibb formában települt rá a hétköznapokra. Zrínyi katonái évekig nem kaptak zsoldot, ő maga pedig hatévi elmaradt tárnokmesteri fizetéséért volt kénytelen folyamodni. A címzett, a Magyar Kamara válaszában nyers őszinteséggel megírta, hogy a rendelkezésükre álló pénzre a királynak van szüksége. Ugyanakkor fölszólították Zrínyit, hogy birtokai után az új uralkodónak járó koronázási ajándékot fizesse be. S mintha ez nem lett volna elég, 1565 áprilisában királya négytagú bizottságot küldött Szigetre, amint írták, a várhoz tartozó javak és jövedelmek számbavételére; főképpen azonban a Zrínyi ellen érkezett panaszok kivizsgálására. A fennmaradt iratok valóban számos hatalmaskodásról, erőszakosságról, nem egyszer kegyetlenkedésről vallanak. Nem is nagyon lehetett ez másként, hiszen az elmaradt jövedelmeket valahonnan pótolni kellett: Zrínyinek nem volt más választása, mint a környékbeli falvak elfoglalása (nem egy esetben tulajdonosuktól, de a töröktől is), és jövedelmüknek így a vár fönntartására fordítása. Tény az is, hogy a végvári vitézek nem éppen pallérozott modorokról és látgyszívűségükről váltak ismertté a kortársak között. Azt azonban a vizsgálatnak el kellett ismernie, hogy Zrínyi megfelelően ellátja katonáit, s várkapitányi kötelességeit hibátlanul teljesíti. Mégis, a vizsgálat végeztével Zrínyi valamennyi tisztségéről lemondott, amit viszont Miksa nem fogadott el, hiszen egyszerűen nem volt kivel pótolni a királyság egyik legjobb katonáját.

Jó katonákra pedig most még nagyobb szükség volt, mint korábban. Már a vizsgálat idején híret vették, hogy a következő évben a szultán vezetésével hadjárat indul Magyarországra, és pedig Szigetvár és Gyula ellen; 1565. november 25-én pedig Szulejmán szultán kibocsátotta parancsát Arszlán budai pasának, amelyben meghagyta, hogy készüljön föl az 1566-ban indítandó hadjáratra, amelynek célja Bécs elfoglalása lesz. A cél eléréséhez azonban a dél-dunántúli végvári vonal egyik legerősebb tagja, Sziget megszerzése elkerülhetetlennek látszott.

A meginduló török haderő létszámáról eltérő adatokat ismerünk, közülük legvalószínűbb a hetvenöt-nyolcvanezres létszámról szóló. Ez a reguláris haderőt jelenti (köztük a rettegett tizenkét-tizennégyezer főre becsült janicsárságot), amihez még a hűbéres szpáhik, az irreguláris csapatok, a tatár, moldovai és havasaelvi segédcsapatok járultak. Ez már

körülbelül százezresre duzzasztotta a haderőt, s tudjuk, hogy a sereget szolgálók, mesteremberek, kereskedők tömege kísérte. A második vezír, Pertev pasa serege Gyula ellen indult, míg a szultán, a Szokollu Mehmed nagyvezír vezette fősereggel június 26-án Zimonynál táborozva fogadta az erdélyi fejedelem, János Zsigmond hódolását. János Zsigmond azt kérte a fényességes padisahtól, hogy seregét Eger ellen vezesse, ám kérését – némi habozás után – nem teljesítették. A támadás célja Szigetvár maradt. Ennek megfelelően történt a hadak fölvonulása is. A főserег előtt járó erős előhadat a boszniai és a karamániai beglerbég csapatai adták, melyek Harsány és Siklós térségében táboroztak le, majd később Pécsre húzódva biztosították a főserег fölvonulási útját. Az előhad egy része, mintegy háromszáz lovas, már június 10-e körül Szigetvártól nem messze, a siklósi vár alatt ütött táborot; a végváriak azonban június 17-én rajtaütöttek az alvó táboron, százhusz törököt elpusztítottak és szép zsákmányt ejtettek. Ezután az előhadat Fehérvár térségébe vezényelték: ez a sereg volt hivatott a Győr és Komárom térségében gyülekező keresztény hadak esetleges támadását felfogni. A főserег augusztus 3-án ért a Siklós melletti harsányi hegy alá, s ott kétnapi pihenőt tartott. Ide érkezett Arszlán budai beglerbég, jelentéstételre. Nem tudott jó hírekkel szolgálni, ugyanis Várpalota elfoglalása, amellyel a szultánnak akart kedveskedni, nem járt sikerrel: a győri táborból a védők segítségére érkezett sereg elől fejvesztetten elmenekült, sőt a Habsburg-csapatok még Veszprémet, Tatát és néhány kisebb várat is visszafoglaltak. Nem volt ezek után meglepő, hogy Szulejmán minden kihallgatás nélkül megfojtatta. Helyette utódjául Szokollu Mehmed első nagyvezír unokaöccsét, Szokollu Musztafát nevezte ki.

A ruméliai (azaz európai) oszmán had augusztus 1-re érkezett Szigethez, a vár és a város köré vont ostromgyűrű 5-ikére zárult be. Ezen a napon Szulejmán szultán is megérkezett Sziget falai alá.

A XIV. században már megerősített hely ekkorra tekintélyes erősséggé fejlődött. Az ásatások bebizonyították, hogy az Almás patak mocsarából kiemelkedő kis szigetet formáló dombháton már a XIV. században egy körülbelül 25x35 méter alapterületű lovagvár állott, vizesárokka körülvéve. A következő építési szakaszban egy három emelet magas gömbölyű torony épült, amelyet gátakkal, mellvédekkel vettek körül, ezzel a belső kialakítás is megtörtént. A megerősített torony, amelyet nem lakótoronyként, hanem katonai- és raktározási célokra használtak, rövid idő múlva szűk lett a tulajdonos Szigeti családnak és személyzetének, akik a

mocsár által körülvevett és megerősített erődben biztonságban érezték magukat. Ezért az erősséget bővítették, az új épületeket új árkokkal, mellvédekkel biztosították, a bejárókat kapukkal, tornyokkal, a sarkokat bástyákkal látták el. Ilyen módon, a szükségletekhez képest és fokozatosan jött létre a belső vártól délre telepített külső vár, amely ugyan jóval terjedelmesebb és erősebb volt mint a belső, de ez ennek ellenére még továbbra is – elkülönítésénél és uralkodó helyzeténél fogva mint a vár magva – a vár menedékhelyét képezte, s így annak igen fontos része maradt. A kettős vár oltalma alatt erősödött meg a XIII. századtól már létező polgári település, a vártól délre fekvő Óváros, majd az Újváros. A városok közül az Óváros volt a nagyobb. Mind a várak, mind a városrészek mindegyike külön is meg volt erősítve gátakkal, árkokkal, mellvédekkel és a sarkokon bástyákkal. Ez mindegyik részt önállóvá tette, és lehetőséget adott a vár illetve a város erősítési szakaszonként való védelmezésére. A földből készült gátak a várban, továbbá az Óvárosban 6 méter magasak voltak; a mellvédek egészen, a gátakhoz csatlakozó árkoknak pedig a belső falai, 2–3 méter vastag téglafalból készültek; a gátok magas és széles volt, és nagy siklókkal látták el. Az Újváros ellenben csak futólagosan volt megerősítve, a gátak alacsonyok voltak, s földből, falazat nélkül készültek. Mind az Ó-, mind az Újvárost nagy, széles és mély árok vette körül, amely az Almás folyó két ágából vízzel volt megtölthető. A vár ellenben, amely emelkedett helyen feküdt, az Óvárostól ugyan a már említett nagy árokkal volt elválasztva, de önmaga vizes árokkal körülvéve nem volt, s csupán a belső és külső vár közt húzódott egy mély, de keskeny árok. A várárkot bőségesen pótolta a várat az akkori lövegtűz távolságát meghaladó kiterjedésben körülvevő posványos talaj, amely az Almás folyó megdagasztása által járhatatlan, sőt áthatolhatatlan mocsárterületté volt változtatható. Ez a mocsárterület volt a vár legnagyobb ereje, de ennek következtében a vár védő és ellenálló képessége az évszaktól és időjárástól függött, mert ezek határozták meg, hogy lehet-e, s milyen mértékben és mennyi ideig, a vár környékét a kis folyó megdagasztásával vízzel borítani. A vár az Óvárossal egy hosszú, körülbelül 100 lépésnél valamivel hosszabb fahíddal volt összekötve. A híd a város északi kapujától a vár főkapujához vezetett s középen védőtoronnyal volt elzárva, amely talán az ott elhelyezett egyik zsilipet is befoglalta. A külső vár egy magas, tömören épített, gömbölyű tornyokkal ellátott téglaeépületből állott, amelyben a várparancsnok lakott. Volt a téglaeépületben továbbá még néhány lakóház és raktár is, amelyek egy meglehetősen tágas, szabad tért foglaltak be. Ez a tér volt a várórség

gyülekező és szemle-helye. A belső vár ellenben, amelynek legnagyobb részét a nagy gömbölyű torony foglalta el, igen szűk volt; maga a torony a szűk feljártat és a sötét helyiségek miatt nem volt lakható, inkább csak löporraktárnak szolgált. Ott, ahol a vár két részét a keskeny, de igen mély árok elválasztotta, a belső vár erős gáttal bírt, a külső vár azonban csak alacsony fallal. Az árkon egy kicsi, keskeny fahíd vezetett át. Az Óvárosnak három bástyája volt (az északnyugati sarkon, mely leginkább biztosítottnak látszott, bástya nem volt), melyekről mind az előterep, mind az árkok pásztázhatók voltak; a külső gátak (keleti és nyugati) falában a kirohanó kapuk és tornyaik egyszersmind a gátak védőképességét is emelték. Az Óvárosnak majdnem közepén kissé emelkedettebb helyen volt a kisterjedelmű, de magas plébánia-templom, amelynek 1566-ban két kőtornya állt; ezek egyszersmind az ellenség megfigyelésére szolgáltak. Az Újvárosnak csak délkeleti és délnyugati sarkán volt egy-egy bástya; a keleti és nyugati gátak szintén toronnyal védett kirohanó kapukkal voltak ellátva. Az Óvárossal az Újváros a széles és mély árkon át fahíddal volt összekapcsolva. Az összekötő kapukat sem itt, sem az erősség többi részében tornyokkal nem látták el, hanem alagútszerűen, téglafalakkal és boltozattal voltak építve. E kapuk egyike, az, amely az Óvárosból a várba vezet, ma is épségben fennáll. Külső védőművei az erősségnek nem voltak. Igen hatékony védelmet jelentett viszont az Almás pataknak szinte tóvá duzzasztott vize: az optimális vízszintet gátakkal és zuhogókkal biztosították.

A várat 1473-ban az enyingi Török család szerezte meg, s Török Bálint földesuraságának idején az 1520-as években tovább építették. A következő modernizálás 1558-ban kezdődött, ekkor a külső vár körbástyáit füles bástyákká alakították át, majd az 1556. évi török támadás után a vár elengedhetetlen korszerűsítését a kor egyik legkiválóbb építészére, Paolo de la Mirandolára bízták. A nagy átépítés két teljes évet vett igénybe, s annak keretében a rendkívül fontos két déli sarokbástyát a legkorszerűbb formában, újolasz típusú úgynevezett fülesbástya formájában építették újjá. A külső vár délkeleti bástyája is ebben a formában készült el. A füles bástya lényege abban rejlett, hogy a bástya nyakán a biztonságos mélybe visszahúzottan nyíló lőrésen át tűz alatt lehetett tartani a szomszédos összekötő falszakaszt, egyúttal a szemben álló bástya külső oldalait is. Így a várvédők ostrom esetén távol tarthatták az ellenséget a falak és a bástyák megközelítésétől.

A vár tehát – az Udvari Haditanács döntésének értelmében – a legkorszerűbb várépítészeti elvek figyelembevételével korszerűsítve várhatta a támadást. Nem volt hiány a védők elszántságában sem. Maga Zrínyi félreérthetetlenül a világ tudomására hozta, hogy ha sor kerül rá, személyesen fogja vezetni a vár védelmét. Egyik segítséget kérő levelében, amelyet régi barátja és harcostársa Nádasdy Tamás özvegyéhez intézett, az alábbi, már klasszikussá vált sorokat fogalmazta meg: „mindnyájan bezárkózva megfogadjuk, hogy kívánunk [...] a kereszténységnek s ezen édes és végtelenül elpusztult hazának hűségesen és állhatatosan, valamint vidám arccal, vérünk hullásával, s ha a sors úgy hozza, fejünk vesztésével is szolgálni.”

A katonai bürokrácia azonban megnehezítette a mindenre elszánt védők fölkészülését. „A támadást megelőző télen – írja Forgách Ferenc –, mikor a haditanácsosok felülvizsgálták a katonaságot, kétszáz lovast mint fölöslegest elbocsátottak; ugyanígy az őrség létszámát több helyen csökkentették; majd amikor egyre többet beszéltek az ellenség közeledtéről, ezer magyar gyalogost akartak volna toborozni, de nagy keresés árán is alig néhányat találtak.” Maga Zrínyi 1566 tavaszán azt írta, hogy a vár védelmére legalább háromezer fegyveresre lenne szükség, de az elő- és utóhad, a szárnyak megtámadására már hatezer harcos volna kívánatos. Hozzátette még ehhez, hogy mindenféle fegyverre, lőszerre, ágyú mesterekre és pattantyusokra is nagy szüksége volna. Az ostrom alatt végül kétezerháromszáz fegyveres védte Szigetet (beleértve százötven városi polgárt is); a katonák között mintegy húsz százaléknyi lehetett a horvátok száma. A harcosokkal maradt sok családtag, feleség, gyermek is: számukat kétezerháromszázra teszik a kutatók.

Fegyverekkel eléggé jól föl volt szerelve a vár. Sokat számított a bécsi arzenálból küldött szállítmány, amely három nagy kaliberű ágyút, 9 falkonétát, két ún. hauffnitz-ot (kőgolyót és gyújtólövedéket lövő szerkezetet), 2400 ágyúgolyót, 350 lándzsát és alabárdot, valamint ólmot, acélt, vasat és más tüzérségi felszerelést tartalmazott. Összesen hatvannál több ágyúja volt a várnak, többségük azonban csak falkon, falkonéta, sugárágyú vagy mozsár volt, azaz csak kisebb kaliberű. Nagy ágyúból hat, vagy annál alig valamivel több lehetett. Feltűnően kevés puska állt a védők rendelkezésére; jól el voltak látva viszont a golyók öntéséhez szükséges ólommal, továbbá lőporral, lándzsával, alabárdal, kopjával, különféle tüzes szerszámmal. Megfelelőek voltak az élelmiszerkészletek is. Sok vágóállat állt az istállókban, füstölt húsból, szalonnából, sózott halból, sóból,

kenyér gabonából sem volt hiány. A lovak takarmányozására is elegendő zabot tároltak. Zrínyi teljes joggal üzenhette tehát Miksának, hogy a vár akár négy hónapig is bátran állni tudja majd az ostromot.

Az ostromló had vezérei az előhad tapasztalatai alapján jelölték ki a sereg egyes részeinek táborhelyeit. A janicsárok közepén, a város keleti – pécsi kapuja előtti – kulcsfontosságú térségben emelték sátraikat. A tó partján a várat keletről, északról és nyugatról félkörben megkerülve telepedett le az anatóliai (Ázsiából érkezett) sereg. Ezek mellett, a tavon átvezető töltés végénél, Ali Portug nikomédiai bég vezérlete alatt álló, műszaki munkákban tapasztalt katonák kaptak helyet. Az Ó- és Újváros nyugati oldalával szemben a határmenti szandzsákok harcosainak és a pozsegai bégnek seregtestei vertek tábort. A balszárnyat az Újvárost keletről és nyugatról körülfogó ruméliai csapatok táborhelye alkotta. A szultán sátrát a vár keleti oldalával szemközt, a tóparton húzták fel.

Az ostrommunkálatok vezetésével a szultán Ali Portugot, a tüzérség főparancsnokát bízta meg, aki nyomban rajtaütést kísérelt meg, úgy, hogy az erősség hozzáférhető részeit rögtön az ostromló sereg megérkezése utáni napon, augusztus 7-én hirtelen és váratlanul megrohantatta, azt remélve, hogy ezzel a védőket meglepi s az erősség valamely részébe bejuthat. Az erőfeszítés azonban kárba vészett; a védők Zrínyi első szavára a gátakon termettek s a törökök rohamát könnyen visszaverték. Zrínyi ágyúi is hathatósan közreműködtek, mert amint Szelániki török történetíró írja: „a hitetlenek egy pillanatig sem állván tétlenül, működtették a puskákat, a sakalozt [követ dobó kisebb ágyú], zarbuzánt [faltörő ágyú, régi magyar nevén falkony], kulumburt [messzehordó hosszú ágyú] és bedaluskát [szintén faltörő ágyú], úgyhogy egy percnyi időt sem hagytak, és így nem engedtek a várhoz közeledni.” Erre a nagyvezír a rendszeres ostrom megkezdésére adott parancsot. Jól ismerte a vár gyöngye pontjait, s így első célul az aránylag leggyöngébb és legkönnyebben hozzáférhető Újvárost jelölte ki. De még ez ellen is nehéz volt az ostrom, mert a fölázott föld nem engedte meg lövegsáncok és közeledő árkok készítését, a szabadon előrenyomuló csapatok pedig a magyarok tüzétől nagy veszteségeket szenvedtek. Végre azonban mégis sikerült az újvárost az ütegekkel megközelíteni; az újvárosi alacsony, gyöngye gátak a török nehézlövegeknek csak alig számba vehető ellenállást képeztek, s nagy részük csakhamar le is rombolták, miközben a védők is érzékeny veszteségeket szenvedtek. Zrínyi megkísérelte ugyan a török lövegsáncok lerombolását, több kirohanást intézve ellenük, de a kirohanások csak a veszteségeket növelték, célhoz nem

vezettek. Három nap múlva, augusztus 9-én, Szigetvár védői nagyon súlyos veszteségeket szenvedtek, három-négyszáz fegyveres veszett oda, és Zrínyi belátta, hogy az Újváros tarthatatlan. Elhatározta tehát, hogy azt a törökök rohama előtt föladjá. Ezért az Újvárost augusztus 9-én este fölgyújtatta, s katonáival visszavonult az Óvárosba. Még égtek a házak, amikor az oszmán csapatok berontottak az Újvárosba, de az Óvárosba már nem juthattak tovább, mert a két városrész közötti széles és mély vizesárkot átívelő hidat is elhamvasztották a visszavonulók. Az ostromlók, miután a tüzet eloltották, az ágyúk egy részét a romok közt helyezték el, s nyomban az Óváros lövetéséhez fogtak.

Zrínyi elvileg helyesen cselekedett, amikor az Újvárost a lehetőségek végső határáig oltalmazta, mert ezzel időt nyert és lehetőséget adott a királyi fölmentő hadak megérkezésére. A hadak azonban Győr és Komárom térségében táboroztak, s csak hatszáz német zsoldos került közel a várhoz; de ők Csurgón vesztegeltek, s meg sem kísérelték, hogy Szigetre eljussanak. Zrínyi jól tudta, hogy attól kezdve, hogy a törökök az Óvároshoz közel férkőztek, s a gátjait, mellvédjeit a legkisebb távolságból lövették, ez a városrész sem lesz képes soká ellenállni. Fölvetette tehát a kérdést: nem volna-e célszerűbb az Óvárost is föladni, s az erősebb, sikerebben védhető vár védelmére szorítkozni? Szekcsőy Máté gyalogos kapitány és vitézei igen kérték, engedje meg az Óváros további védelmezését, amibe Zrínyi nem szívesen egyezett bele, mert bizonyos volt, hogy az időnyerés nem áll arányban a várható veszteségekkel. Mivel azonban nem akarta az őrség önbizalmát és harckedvét csökkenteni, ezért megengedte az Óváros további védelmezését. A törökök különben nem szorítkoztak csupán az Óváros ostromára, hanem roppant erőfeszítéssel, az anyagot nagy távolságokról összehordva, arra törekedtek, hogy magát a várat is megközelítsék. Nem kevesebb mint négy töltés készült, jelentékeny hosszúságban a mocsáron át, melyek fatörzsekből, rőzséből, homokzsákokból hordattak össze.

Augusztus 10-én kezdődött az Óváros ostroma. Három oldalról nyitottak tüzet a török tüzérek. A falakon lőtt rést már augusztus 11-én megrohamozták, egyelőre eredmény nélkül. A védők eredményesen tartották az Óváros egyre jobban és jobban lerombolt falait. Még egy héten át minden roham kudarcba fulladt. Közben a török tüzérség a várat is ágyútűz alatt tartotta, s a várfalak tetemes kárt szenvedtek, különösen a belső vár gömbölyű tornya, amely kitűnő célpontot nyújtott, s amelynek felső része csakhamar le is omlott. Augusztus 12-e körül Ali Portug előkészületeket tett a várat övező és védelmező víz lecsapolására. A

duzzasztógát átvágására készült, hogy az ostromlók száraz lábbal férközhessenek a várhoz. A mozgolódásra fölfigyeltek a szigetiek, akik jól tudták, mivel jár e gát elvesztése, s a gyalogosok két vajdája, Radován és Dandó engedélyt kértek Zrínyitől, hogy megsemmisítsék a gát átvágására tett előkészületeket. Zrínyi tudta, hogy minden ilyen kirohanás az ellenség roppant túlereje miatt valószínűleg eredménytelen lesz, s csak a védők amúgyis csekély számát apasztja, ezért a kérést először megtagadta; hosszas unszólásra azonban három nap múlva engedni volt kénytelen. Radován és Dandó kétszáz főnyi csapattal kora hajnalban törtek ki, a janicsárokon rajtaütöttek, azokból sokat levágtak, több ágyút beszögeztek, de a fölriasztott táborból a segítség gyorsan megérkezett, a magyarokat körülfogták, és csak nagy ügyel-bajjal, tetemes veszteséggel menekülhettek vissza a városba. Radován és Dandó elesetek, fejüket a török póznára tüzette. Ezután Zrínyi több kirohanást nem engedett meg.

Ali Portug a gát nyugati részét csakhamar átvágta, majd megkezdték a tó víztömegének lecsapolását. A tó vize két-három nap alatt lefolyt, s azt követően az iszapos mederben megkezdődött két magas töltés építése, ahonnan a vár gátjait és falait még nagyobb eredménnyel lőhették. Miután az épülő töltések egyikének faanyagát a védők felgyújtották, a törökök tömérdek követ, homok- és gyapjúságot hordtak a töltésekre, s ezekkel hosszabbították meg azokat. Amikor az egyik töltés a falak alá ért, kísérletet tettek, hogy a várat rajtaütéssel foglalják el. A kísérlet azonban meghiúsult, az oszmán harcosokat nagy veszteséggel verték vissza. Tíz napi szakadatlan munka és ágyúzás után az Óváros olyan állapotba jutott, hogy többé nem volt védhető. A töltések az árokig jutottak, amelyek egy részét betöltötték, a gátakon pedig óriási, többé el nem torlaszolható rések tátongtak. Végül augusztus 19-én az ostromlók bejutottak az Óváros területére.

Zrínyi ekkor elhatározta a várba való visszavonulást. Bár ez augusztus 19-én a legnagyobb elővigyázattal történt, a törökök mégis észrevették, s nagy tömegekben vetették rá magukat a visszavonulókra, amiből aztán egy nagy, általános török roham fejlődött ki. Az ostromlók oly gyorsan nyomultak be az Óvárosba, hogy részben annak kijáratát, részben a vár bejáratát elállták, így az őrség egy része kint rekedt, más része pedig bennszorult az Óvárosban. Heves küzdelem után a kintrekedtek közül néhányan még bejutottak a várba (a súlyosan sebesült Szekcsőy Mátét társai összezúzott lábszárakkal vitték be) a többiek ellenben ott hullottak el annak bejáratánál. Az elesettek között név szerint ismerjük Bosnyák Márton, Botos Péter, Deák Balázs, Basa Péter, Mátyás György és Győry Péter

alhadnagyokat. Az Óváros védelmi harcai összesen 1100–1200 emberéletet követeltek, a törökök vesztesége ennek a többszöröse volt: csupán az utolsó nap harcaiban háromezren lelték halálukat, s az összes veszteséget tízezerre tette egy török szökevény.

A védők nagy áldozata nem volt hiábavaló: a két városrész védelmével 13 napig sikerült lekötni az oszmán haderőt, amely olyan jelentős késedelmet szenvedett, hogy már nem volt módja a haditervben előirányzott további hódításokra. Az ostrom azonban mindeközben haladt előre. Óriási töltéseket készítettek, amelyek a várfal és a bástya magassága fölé emelkedtek, s a tetejükön kialakított fedezékből jó kilövési lehetőség nyílt a bástyákra. A janicsárok ezek védelmében takartan és fedezékben állhattak és támadhatták a falakat, amelyeken a szüntelen ágyúzás miatt egyetlen védő sem maradhatott meg. Már-már elkészültek ezek a töltések, amikor Ali Portug hozzákezdett egy új szerkezet alkalmazásához, amelyet az előző évben Málta szigeténél próbált ki. Ez az új szerkezet egy gördülő ostromállás volt, amely három egymás mellé s tizennégy egymás mögé állított, erősen összevasalt fatörzsszel megrakott szekérből hídszerű építményt alkotott. Ali Portug ezt a kitöltött árkokon át egészen a várfal közelébe tolatta, s onnan intézte az ostromot és a rohamot. A kétségtelenül tehetséges főltalálót azonban a munkálatok során egy ágyúgolyó megölte. Utódjául a szultán Szeifeddin pasát nevezte ki a műszaki munkálatok élére. Az öreg, beteges, az utóbbi időben majdnem mindig ágyban fekvő szultánt a vár szívós ellenállása és az ostrom alatt szenvedett súlyos veszteségek nagyon elkedvetlenítették, napról napra idegesebbé vált, s türelmetlenül hajszolta alvezéreit a végső döntés kierőszakolására. A munkálatok, mivel az árkok és mocsarak vize leapadt, most már még gyorsabban haladhattak előre, s így augusztus 25-ig a mindkét oldalon megépített töltésutak már egészen a várfalig értek.

A szultán ekkor Zrínyit – miként előzőleg már többször is – a vár föladására szólította föl, egész Horvátország birtokát ígérve neki, ha a kapukat megnyitja. Zrínyi azonban a levelet tűzbe dobatta. Ezután a török cselhez folyamodott. Zrínyi idősebb fiának, Györgynek, aki nem Szigetváriban, hanem Perlakon szolgált, zászlótartóját a törökök elfogták, s a zászlót Szigetvár falai alatt kitűzték, hogy fia fogságát vagy halálát hirdesse az atyának. Egyúttal a nagyvezír a fiú nevében levelet is íratott, amelyben atyját a kilátástalan védelem beszüntetésére hívta fel. De sem ez, sem a többi, magyar, horvát és német nyelven írt levél, amelyeket nyilakkal a várba röpítettek, hogy csábító ígéretekkel a védőket Zrínyi ellen lázítsák,

céljukat el nem érték. Ekkor a szultán ezer arany jutalmat tűzött ki a makacs várparancsnok fejére, de a szorongatott őrség már erősen megritkult soraiban nem akadt egyetlen áruló sem.

Augusztus 26-án vette kezdetét a vár rendszeres ostroma. A kora reggeli órákban a délnyugati töltésen át indult a támadás, amelyet Zrínyi az uralkodónak küldött jelentésében kétórás általános rohamnak jellemzett. A védők ágyú- és puskatüze visszaverte a támadókat, maga Zrínyi kétezernél többre becsülte az első roham áldozatainak számát, akik nagy része a janicsárok közül került ki. Egy sor parancsnok is életét vesztette, így az egyiptomi pasa és több bég is, ami a védőknél nagy örömet és lelkesedést váltott ki. A menekülő Ali aga a kicsapó végváriak fogságába került, azonnal karóba vonatták. Végül ez alkalommal a magyarok két bíbor zászlót is zsákmányoltak.

Az ostrom vezetését átvett Szeifeddin pasa ezután a vár falait aknákkal támadta meg, de ezeket idejekorán észrevették, s megghiúsították. Nem arattak sikert a rohamok sem, bár augusztus 26-tól szeptember 1-ig nem kevesebb, mint hét rohamot intéztek a vár ellen. A rohamokat Zrínyi, aki szünet nélkül a falakon állott, vitézeit szóval és példával lelkesítette, s nem egy vakmerő törököt saját kezüleg szúrt le, mind sikeresen visszaverte. Augusztus 29-én, a törökök „szerencsés napján” (amelyhez ugyanis öt fényes diadal fűződött: Nándorfehérvár megvétele 1521-ben, Budáé 1529-ben és 1541-ben, Rhodosz szigetének elfoglalása 1522-ben, a mohácsi győzelem 1526-ban) a mindinkább elhatalmaskodó betegsége miatt levert, az ostrom hosszúra nyúlása miatt türelmetlen Szulejmán szultán egész roppant seregét ostromra hajtotta, s hogy seregeinek lelkesedését emelje, még magát is nyeregbe emeltette. De hasztalan volt minden erőlködés, bár az egész napon át új és új pihent csapatok hágtak a falakra, az erősen megfogyatkozott védősereg ereje emberfölötti megfeszítésével, visszaverte a rohamokat. Négyezer katona maradt holtan a várfalak alatt, és a sebesültek száma is magas volt. Ezután viszonylagos harci szünet állott be, és eleredt az eső, amely napokra használhatatlanná tette az ostromárkokat. A tüzérségi párbaj folytatódott, bár szeptember 2-án a törökök beszüntették a tüzelést, mert aknák ásásához fogtak, egyszerre három helyen. A legjelentékenyebb akna a délnyugati szögletbástya aljában készült, hogy azt a levegőbe röpítse. Az aknák, bár a védők mindent elkövettek az ellenség szándékának megghiúsítására, három nap alatt elkészültek. Szeptember 5-én hajnalban meggyújtották azokat, aminek irtózatos lőporrobbanás és pusztító tűz lett a következménye. Az erős déli szél által szított lángok rövidesen az egész

bástyát elborították, s onnan lassan a vár épületeire is átharapóztak. „A mieink a veszély nagyságán elrémülve mindnyájan az oltáshoz fogtak – írja Istvánffy Miklós –, de az elhatalmasodott tűz gyorsabban terjedt, amint azt elmondani is lehet, azokat pedig, akik rocskákban vagy bőrvedrekben a vizet hordták, a janicsárok biztos puskalövései leterítették, s így a megfeszített munka meghíusult.” Így tehát a folyton tovarapózó tűz mind kétségbeejtőbbé tette a védők helyzetét, akik képtelenek voltak egyidőben a tüzet oltani és a török ellen is védekezni. A zűrzavarban a törökök mind többen megmászták a kapuval szomszédos délkeleti sarokbástyát. A várkapitány minden erejét a betörés elreteszelésére összpontosította, de ezen a bástyán át sikerült az elsöprő túlerőben lévő ellenségnek betörnie a vár területére. Zrínyi, még harcképes vitézeivel, a belső várba húzódott vissza. Sokan a külső várban rekedtek, akiket az oszmánok részben legyilkoltak, részben a kezükre került nőkkel és gyermekekkel együtt fogságba hurcoltak. A betegen ágyban fekvő Szekcsőyvel kilenc gyermeke és hitvese szeme láttára végeztek a feldühödött oszmán katonák.

Zrínyinek vagy kétszáz harcosa maradt; nőkkel, gyermekekkel, jobbagyokkal együtt hatszázan lehettek, akik a belső várba bejutottak. Helyzetük kétségbeejtő volt: nem volt élelmiszerük, csupán egy kút adott vizet a perzselő hőségben. Csak két nagy ágyú, két mozsár, tizennégy kisebb ágyú maradt meg, a többi odaveszett. Ilyen körülmények közepette kezdődött a fölkészülés a végső küzdelemre, szeptember 6-án. Ugyanezen a napon a hetvenhat éves, súlyosan beteg Szulejmán szultán elhunyt, a nagyvezír azonban eltitkolta halálát, sőt a háborút is tovább folytatta, amíg csak Szelim, akinek szigorúan titkos hírvivők jelentették atyja elhúnytát, el nem foglalta a trónt.

Az ostromlók 1566. szeptember 7-én végső rohamra készültek. A tűz fegyverét vetették be a maroknyi védősereg ellen. Vakmerő önkéntesek a vár aljába lopózva szurokkal, kátránnyal, naftával kenték be annak faanyagát, majd lángra lobbantották azt. Hamarosan minden lángtengerré vált, a belső vár épületei is lángra kaptak, s a védőket a terjedő tűz mindig szűkebb téren szorította össze. A törökök rohamra készültek, de Zrínyi Miklós ezt nem várta be. Miután látta, hogy képtelenek magukat tovább tartani, tudta, hogy csak a fogság vagy a hősi halál között választhat, s ekkor magát, örségének maradványaival együtt, ahogyan már korábban elhatározta, a halálra szánta el. De halála módját maga akarta megválasztani. Kilépett a torony udvarára, selyem díszruhájába öltözött, amelynek zsebébe a vár kulcsai mellé száz magyar aranyat tett: „Ne mondhassa – úgymond –

aki levetkőztet, hogy rajtam semmit sem talált.” Nyakában aranylánccal, fején gyémántos forgójú fekete kalpaggal, kezében egy aranyos markolatú ősi szablyával indult utolsó csatájába. Vitézeit rövid, de lelkes beszéddel buzdította a végső harcra, majd Juranics Miklósnak átadta a királytól kapott dunántúli főkapitányi zászlaját, s a kaput megnyitatta. E pillanatban egy apró golyókkal és vasdarabokkal töltött nagy tarackot süttetett ki, s annak füstjétől eltakarva, mint a villám rohant katonái élén a híd felé nyomuló ellenségre. A harc heves, de rövid volt, mert alig oszlott szét a füstfelhő, amelyből halálos csapásait osztotta, fején és mellén halálosan megsebesítve rogyott le. Körülötte hullottak el Juranics Miklós, Istvánffy Pál, Csáky György, Bajony János, Patacsics Péter s mindazok, kik vezérük után a hídra rohantak. A hősök elhullottak, s ezzel Szigetvár védelme véget ért. De még – mintegy a hősök tiszteletére – az utolsó pillanatban hatalmas robbanás rázta meg az egész belső várat. A benne tárolt lőpor ugyanis valahogyan tüzet fogott s a kerek torony fölrobbant, mintegy háromezer török halálát okozva.

A haldokló Zrínyit a janicsárok agájuk elé vitték, s ott lefejezték. Fejét Szokollu Mehmed nagyvezír Eck Graf zu Salmhoz küldte, testét pedig tisztességesen eltemettette. A Zrínyi-főt a győri nagytemplomban katonai tiszteletadással búcsúztatták, majd a Csáktornya melletti Szentilonán temették el a családi sírboltba, felesége mellé. Vezérükhöz hasonlóan vitézei is, egy-kettő kivételével, mindnyájan hősi halált haltak, s csak holttestükön keresztül juthatott a török mintegy huszonötezer emberének eleste után a porrá égett vár birtokába.

A Szigetvár elestét követő napon Szokollu Mehmed éppen úgy dívánt tartott, mintha a szultán még életben lett volna. Elhatározták, hogy a sereg egy része Szigetvárt újból védhető állapotba helyezi, míg egy másik tekintélyes rész, beleértve a Székesfehérvárnál álló biztosító hadat is, portyázó haddá alakulva, Somogy, Zala és Veszprém megyék dulására indul. Ezek a portyázó különítmények egymás után vették be Gesztet, Csákányt, Curgót, Vízvárt, Berzencét, több Balatonhoz közeli erősséget és várost, köztük Marcalit, de még Babocsát is. A török hódoltság ezzel mintegy hetven kilométernyire, a Balaton déli tájékától Kanizsa keleti előterén át egészen a Muraköz keleti csücskéig tolódott ki. Csak ekkor, hat héttel Szigetvár eleste után nyilvánította a nagyvezír a háborút befejezettnek, s kezdte meg október 21-én a sereggel, urának holttestével és számtalan fogollyal a visszavonulást. A katonákkal csak röviddel Belgrád

előtt közölték uralkodójuk halálát, ahol már október 6-a óta várta Szelim, az új szultán a hadat.

A török hadsereg Szigetvár alatt rendkívül súlyos veszteségeket szenvedett. A budai janicsár aga szerint huszonötezer harcos, tizennyolcezer szpáhi és nyolcezer janicsár nyerte el a „vértanúság koszorúját” (nem tekintve a zsoldjegyzékbe fel nem vett önkénteseket). Szulejmán szultánnak tehát európai hadjárata során itt pusztult el a legtöbb embere. A szigeti vitézek maradéktalanul végrehajtották föladatukat, a lehető leghosszabb ideig tartották a várat, s óriási veszteségeket okoztak az ellenségnek. Megteremtették a lehetőségét egy fölmentő vagy legalábbis tehermentesítő katonai vállalkozásnak, a Habsburg-seregek azonban nem éltek ezzel a lehetőséggel, mert csupán Bécs védelmét tartották szem előtt. Bécs ostromára azonban nem kerülhetett sor, hiszen éppen Szigetvár vívása emésztette föl a hadjáratra alkalmas időt, s így Bécs ellen már nem tudott az oszmán haderő tovább vonulni. Zrínyi tette így az egész térség történetére komoly hatást gyakorolt, önfeláldozó halála a vitézség évszázadokig ható példáját rajzolta a keresztény világ elé. Önfeláldozó tetteivel eltörölte életének foltjait, személyisége a vitézi, hősi élet tökéletességével tündökölt az utókor előtt. Már halála után nagyjai között tartotta számon Horvátország és Magyarország, a XIX. században pedig a bontakozó Habsburg-birodalmi patriotizmus – Szent István és Hunyadi János mellett – benne találta meg azt a hőst, aki az egész dunai régió számára fölmutatható.

Irodalom

- Barabás Samu: *Zrínyi Miklós a szigetvári hős életére vonatkozó levelek és okiratok*, I-II., Budapest 1898-1899 (Monumenta Hungariae Historica, Diplomataria XXIX-XXX.)
- Benda Kálmán: „Zrínyi Miklós, a szigetvári hős” in *Szigetvári emlékkönyv*, Pécs 1966, 15-51. o.
- Németh Béla: *Szigetvár története*, Pécs 1903
- Sugár István: *Szigetvár és viadala*, Budapest 1976
- Szigetvári emlékkönyv. Szigetvár 1566. évi ostromának 400. évfordulójára*, szerk. Rúzsás Lajos, Pécs 1966
- Timár György: *Királyi Sziget. Szigetvár várgazdaságának iratai 1546-1565*, Pécs 1989